

KARAY LEKSİKOLOJİSİ ÜZERİNE¹

Abdülkadir ÖZTÜRK²

Özet

Tarihte Museviliği seçmiş ve adını da Karay mezhebinden almış olan Karayların dili, bugün tehlike altındaki diller arasında yer almaktadır. Türk dilleri arasında Kıpçak grubu içerisinde yer alan Karayca üzerine yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu alandaki çalışmaların yetersizliği, ayrıca tehlike altındaki diller arasında oluşu sebebiyle bu yönde yapılacak çalışmalar ayrıca bir değer taşımaktadır. Günümüzde konuşur sayısı iyice azalmış bir topluluk olan Karayların konuştuğu lehçenin üç diyalekti vardır. Bu üç diyalekten birisi olan Kırım Karaycası, daha yakın bir zamana kadar kullanılıyor iken bugün kullanılmıyor olması tehlikenin boyutunu gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Birtakım arkaik dil unsurlarını bünyesinde barındıran ve aynı zamanda kendine has dil özellikleri bulunan Karaycanın söz varlığını kayıt altına alma konusunda leksikoloji çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra kopyalama yoluyla dile alınan yabancı sözcüklerin kullanım alanları ve fonetik, morfolojik, semantik durumlarının ortaya koyduğu farklılaşmalar veya benzetimler açısından da leksikolojik çalışmalar, dil çalışmaları içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Karaycanın söz varlığını ortaya koyan eldeki çalışmalara bakıldığında kimi sözlüklerin hazırlandığı gerçeği elbette göz ardı edilemez. Ancak az sayıdaki bu değerli kaynakların ışığında yeni ve modern sözlük çalışmalarının da hazırlanmayacağı düşünülmemelidir.

Bu çalışmada Karayca ile ilgili olarak yapılan leksikon çalışmalar, ortaya koyduğu yöntem ve malzeme bakımından ele alınacak ve leksikoloji çalışmalarında Karaycanın yeri tespit edilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kavramlar: Karayca, Tehlike Altındaki Diller, Leksikoloji.

ABOUT KARAIM LEXICOLOGY

Abstract

The language of the people who have chosen Judaism in the past, and subsequently have been named the Karaites sect is nowadays an endangered language. Karaim is placed in the Kipchak group of languages among the Turkish languages, and has not been widely studied. The lack of studies on this field, as well as the fact that the Karaim language is an endangered language gives additional importance to studies performed on this subject. Nowadays the number of speakers of the Karaim language has greatly diminished, and has currently three different dialects. One of these three dialects is Crimean Karaim, while this dialect was still in use until recently it is not being used nowadays. This reveals the extent of the danger. While incorporating certain elements from archaic languages, the Karaim language also has elements unique to itself. There is a need for lexicology studies to record the vocabulary of the Karaim language. Furthermore lexicology studies which observe the use of foreign vocabulary which has been copied into the language, as well as the variations or simulations which occur with the use of the phonetic, morphologic, and semantic conditions, have a special place within language studies. When we look at the available studies on Karaim vocabulary, we cannot deny the fact that there are dictionaries. However, in the light of these few

¹ Bu çalışma, 24-26 Nisan 2014 tarihinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek-Kırgızistan'da VI. Uluslararası Genç Türkologlar Sempozyumu'nda sunulan 'Leksikoloji Çalışmalarında Karaycanın Yeri' başlıklı bildirinin genişletilmesi sonucu hazırlanmıştır.

² Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, akadirozturk@odu.edu.tr.

precious resources, it should not be thought that there are not going to be made any new and modern dictionaries.

In this study, lexicon studies related to the Karaim language, which revealed the materials and methods are going to be discussed and lexicology studies are going to determine the place of the Karaim language and evaluate it.

Keywords: Karaim, Endangered Languages, Lexicology.

Giriş

En genel tanımıyla sözcükbilim veya leksikoloji, bir dilin söz varlığını oluşturan sözcükleri yapıları ve anlamları bakımından inceleyen, sözcüklerin köken yapılarını araştıran, biçim ve anlamlarında yaşanan gelişimi, değişimi inceleyen bir dilbilim dalıdır (Akalin 2010: 164). Biçimbilim, kökenbilim, anlambilim, lehçebilim, adbilim, sözlükbilim gibi dilbilim alanları sözcükbiliminin alt kolları olmakla birlikte son yıllarda bu alanların bağımsız bir çalışma alanları olduğu durumu göz önünde tutulduğunda sözcükbilim daha çok sözlükbilim adı altında sınırlandırılmaktadır. Bu durumdan hareketle bu çalışmamızda, leksikoloji alanı içerisinde leksikografi yani sözlükbilim çalışmaları üzerinde durulacaktır.

Sözlükbilim "*Leksikografi*", bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelir, bu amaçla yöntemler geliştirerek uygulama yollarını gösterir. Sözcükbilimle yakından ilişkili olan, ancak yalnızca sözlük hazırlama yolları, yöntemleri ve tekniği konularını işleyen bir dilbilim alanıdır (Vardar 1998: 192; Aksan 2007: 32).

Ortaya koyduğu yöntem ve tekniğiyle sözcükbiliminin alt kollarına veri akışını sağlayan sözlükbilimi, toplumun fertleri tarafından meydana getirilen yazılı metin "*corpus*" ve sözlü edebiyat ürünlerinin derlenmesi ve taranması sonucu tespit edilen sözcüklerin anlamlandırılması, yazımı ve telaffuzunun belirlenmesi, dilbilgisel analizlerinin ortaya konulması çalışmaları neticesinde ürününü meydana getirmektedir. Tarihte ilk leksikon denemesi olarak M.Ö. 3. bin yılın sonunda Sümer dilini öğrenmek için Akadlar tarafından yapılan üç dilli *Sümer-Akad-Kett* kil tabletleri kabul edilebilir. Daha sonraları bu denemeler artmış Hindistan, Mısır ve Çin'de bazı çeviri mahiyetinde çalışmalar ele alınmıştır. Sözlükçülüğün daha gelişmiş evresi M.S. 6.-8. yüzyıllarda Sanskrit ve 10. yüzyılda hazırlanmış Eski Yunan sözlüklerini kapsar (Cumakunova 2011: 15-16). İlk defa John Garland tarafından 1225'te sözlük terimi kullanılmıştır (Aksan 1990: 72).

Türk leksikoloji tarihi açısından ilk sözlük, Kaşgarlı Mahmud'un (1072-1074) hazırladığı *Divan-ü Lügat-it Türk'*tür. Ansiklopedik bir sözlük mahiyetinde olan bu çalışmadan sonra Türk leksikoloji geleneği Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı sahalarında da devam etmiştir. Özellikle Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte Farsça ve Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi oldukça artmıştır. 16. ve 19. yüzyıllar arası hazırlanan sözlükler daha çok Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe şeklinde hazırlanan sözlüklerdir³.

Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlıda, Türkçenin "keşfi" ile birlikte Türkiye sınırları içinde de tek yönlü, açıklamalı Türkçe sözlüklerin yazıldığını görüyoruz. Ahmet Vefik Paşa tarafından 2 cilt olarak hazırlanan ve 1876 yılında basılan *Lehçe-i Osmânî* adlı sözlüğünün ilk cildinde Arapça ve Farsça kökenli sözcükleri, ikinci cildinde ise Türkçe sözcükleri vermiştir. Birçok yazardan farklı olarak Türkçenin söz varlığını ortaya koyan Şemsettin Sami'nin 1900 yılında yayınlanan *Kâmus-i Turkî* adlı eseri Türk sözlükçülüğü açısından önemlidir (Aksan 1998: 116; Ölmez 1994: 91). Cumhuriyet dönemi ile birlikte sözlükçülük çalışmaları daha da bir hız kazanmıştır. Özellikle Türk Dil Kurumu sözlük çalışmalarına destek ve imkân sağlayarak *Türkçe Sözlük* ve *Tarama Sözlüğü* başta olmak üzere pek çok sözlüğe hayat vermiştir.

Türkçe ile ilgili olarak Batılıların hazırladığı en eski sözlük olarak 14. yüzyılda yazılmış olan *Codex Cumanicus* kabul edilebilir. Ancak özellikle 19. yüzyılda artan Türkoloji çalışmaları beraberinde Türk dilleri üzerine pek çok sözlüğün hazırlanmasını da sağlamıştır. 20. yüzyıl, yaşayan Türk dillerinin araştırılmasını, eserlerin yayınlanmasını ve çok dilli olarak sözlüklerinin hazırlanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca Türkoloji çalışmaları

³ Arapça ve Farsçanın Türk edebiyatına doğrudan etki ettikleri ve dolayısıyla Türkçenin sadeliğini kaybettiği bu dönemde hazırlanan *Ahteri Sözlüğü*, *Kâmusül-Muhît* ve *Burhan-ı Kâtî* gibi sözlükler bu duruma örnek teşkil eder.

içerisinde yabancı Türkologlar tarafından hazırlanan sözlükler, günümüzde de önemini koruyan çalışmalar arasındadır.

Türk dilinin hemen hemen bütün lehçeleri üzerine hazırlanan sözlükler, o lehçenin söz varlığının ortaya konulduğu hatta kayıt altına alındığı önemli kaynak eserlerdir. 17. yüzyılda İsveçli bilim adamı Gustaf Peringer, Karaylar ile ilgilenmiş ve bu sayede bilim dünyasının Karaylar ve Karayca üzerine çalışmalar yapmasına önayak olmuştur. Bugün tehlike altındaki diller grubu içerisinde yer alan Karayca üzerine yapılan çalışmalar diğer Türk dilleri gibi 20. yüzyılda yoğunluk kazanmıştır.

Karaylar ve Karay Dili

Talmud'a dayalı kutsal kitabın Rabbanî tercümelerini reddeden ve M.S. 8. yüzyılda bir mezhep olarak ortaya çıkan Karaylar, ismini Tevrat'ta geçen İbrani kökenli *kara* 'okumak' sözcüğünden alırlar. 8. yüzyılda Babil'de ortaya çıkan Karay akımı daha sonraları Mısır, Suriye ve İstanbul'a kadar yayılmıştır. Bu yayılma süreci içerisinde Hazar devleti ile temas eden Karaylar, burada önce halkın daha sonra da Hazar hakanının Museviliği seçmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Hazar hâkimiyeti altında bulunan Kırım halkının Karaylığı benimsemiş olması kuvvetle mümkündür ve Karay Türkleri olarak isimlendirilen bu topluluğun en erken yerleşim yeri de Kırım olmuştur. 13. ve 14. yüzyıllarda bazı Karaylar, Kırım'dan Litvanya'ya göç etmiş ve Litvanya'nın eski başkenti Trakay (Troki) onların yeni yerleşim yeri olmuştur. Karaylar Trakay'dan, Litvanya'nın diğer köy ve kasabalarına dağılmışlardır. Karay toplulukları hâlen Litvanya, Polonya, Rusya ve Ukrayna'da yaşamaktadır. En canlı Karay topluluğu bugün Trakay ve Vilnüs'te bulunur. 1990 sonrası Litvanya'nın bağımsızlığından sonra sosyal hayat yeniden inşa edilmek suretiyle kültür, din ve dil hakkı gibi yaşam koşulları Karaylar için devlet desteği ile düzenlenmiştir. Litvanya devleti azınlık kültürlerinin canlandırılmasını desteklemiş ve Karay topluluğunun liderleri de bu fırsatları değerlendirmişlerdir. Genç kuşağın da desteği ile güçlü bir hareket başlatmayı başarmışlardır (Csató 2008: 166-167; Csátó-Nathan 2002; Çulha 2006: 9; Özkan 2007: 279-283).

Karay Türkçesi, çağdaş Kuzey-Batı Grubu Türk lehçeleri arasında yer alır. Trakay, Haliç ve Kırım diyalektleri olmak üzere üç kolda uzun yıllar devam etmiştir. Kırım Karay diyalekti kullanılmayan bir diyalekt olmasına rağmen günümüzde Kırım ve Moskova'da yaşayan Karay toplulukları tarafından canlandırılmaya çalışılmaktadır. Diğer iki diyalekt günümüzde devam etmekle birlikte, Haliç Karay diyalektinin durumu hiç iç açıcı değildir. Haliç'te yaşayan iki yaşlı Karay tarafından konuşulmaktadır. Diğer Karaylar ise yaşadıkları ülkenin dilini tercih etmiş durumdadırlar. Konuşur sayıları azalmasıyla günümüzde kaybolmaya yüz tutan Karaycının bu üç diyalektinde, İbrani alfabesi, Kiril alfabesi, Litvanya Latin ve Polonya Latin alfabeleri ile çeşitli eserler meydana getirmişlerdir (Csató 1998: 59; Csátó 2011: 169; Öztürk 2015a: 62).

Karay Türkçesinin en canlı diyalekti bugün Trakay Karaycasıdır. Diğer bölgelere oranla Karay nüfusunun en derli toplu ve canlı topluluğu da Trakay'dadır. Ancak burada da Karay Türkçesi konuşurlarının sayıları her geçen gün azalmaktadır. 30 civarında Karay tarafından Trakay Karay diyalekti devam ettirilmektedir (Csató 2002: 135).

Karayca Sözlük Çalışmaları

Türk dilinin tarihî ve çağdaş bir kolu olan Karayca ile ilgili çalışmalar, daha çok Batılı bilim adamları tarafından yapılmıştır. Karaycaya gereken önemi veren J. Grzegorzewski, T. Kowalski, A. Mardkowicz, A. Zajackowski, O. Pritsak, M. Nemeth, K. E. Musaev, A. Dubinski, E. Csato, Y. A. Polkanov, S. Szyszman, H. Jankowski, D. Smetek ve T. Harviainen gibi bilim adamları, sözlük çalışmaları başta olmak üzere Karayca dilbilgisi alanında pek çok çalışmaya imza atmışlardır (Öztürk 2015c: 144).

Karay sözlükçülüğünü, 19. yüzyılın sonlarına doğru Radloff tarafından derlenen ve hazırlanan sözlük ile başlatmak mümkündür. Bu dönem öncesinde Karayca ile ilgili olarak hazırlanmış bir sözlükten haberdar değiliz.

Türkoloji çalışmalarında çok önemli bir yere sahip olan Friedrich Wilhelm Radloff yaptığı çalışmalarla Türkoloji'nin geleceğine yön vermiştir. Radloff'un çalışmalarına bakıldığında hem eski Türkçe hem de çağdaş Türk dilleri ile ilgilendiği görülür. Bu bakımdan onun uzun yıllar boyunca sürdürdüğü derleme, inceleme ve araştırmaları sonucunda ortaya çıkardığı ve dört cilt hâlinde yayınladığı Türk Lehçelerinin Bir Deneme Sözlüğü "*Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*", "*Opit' Slovarya Turkskih' Nar'çiy*" adlı eseri önemlidir. Radloff, bu eserini hazırlarken öncelikle sahada yapmış olduğu derlemelerden, Orhun ve Uygur dönemi eserlerinden, Kutadgu Bilig ve Codex Cumanicus gibi eserler ile o zamana kadar yayınlanmış olan diğer lehçe sözlüklerinden yararlanmıştı. İlk cildi 1893 yılında diğer üç cilt ise, sırasıyla 1899, 1905 ve 1911 yıllarında basılmıştır. 1886'da Kırım'a, 1887 yılında da Trakay ve Lutsk'a yaşayan dilleri araştırmak üzere giden Radloff buralarda derlemeler

yapmış, Kırım ile ilgili olarak Kırım Tatar Türkçesi, Kırım Karay ağız ve Kırım Nogay Türkçesi olmak üzere üç grupta değerlendirilmesi sonucuna varmıştır. Kırım Karay ağzının, Tatarcanın yoğun etkisi altında kaldığını ve hemen hemen yerini Kırım Tatar Türkçesine bıraktığını ifade eden Radloff, Trakay ve Lutsk ziyareti sonrasında Trakay'dan 3371 sözcük, Lutsk'dan ise 3230 sözcük tespit etmiş ve bu sözcükleri çalışmasında İbrani alfabesiyle yazılmış şekillerini de göstermek suretiyle vermiştir. Radloff, kelimeleri kullanıldığı bölgeye göre, Uygur, Arap, İbrani, Ermeni ve Grek alfabesindeki şekilleriyle gösterir. Ayrıca bütün lehçelerde ortak olarak kullanılan bazı kelimeleri belirtmek için Almanca *alle dialect* ibaresini kullanmıştır (Toker 2003: 23-24; Öztürk 2015b: 3). Türk lehçeleri üzerine bir deneme mahiyetinde hazırlanan bu çalışma, Karayca söz varlığını da ortaya koyması bakımından Karayca sözlük çalışmalarına örnek teşkil etmiştir.

Radloff'dan sonra Karayca üzerine sözlük denemeleri yapılmıştır. 1929 yılında Krakov'da yayınladığı *Karaimische Texte Im Dialecte Von Troki* adlı çalışmasıyla Tadeusz Kowalski, Batı Karayları ve dilleri üzerinde durmuş, Batı Karaycasının Türk dilleri arasındaki yeri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Kırım diyalektini *Doğu Karaycası*, Trakay ve Haliç diyalektlerini de *Batı Karaycası* olarak gruplandıran Kowalski, bu çalışmasının *Slownik Karaimsko-polsko-niemecki* "Karaimisch-polnisch-deutsches Glossar" bölümünde metinlerde geçen Karayca sözcükleri, Lehçe ve Almanca karşılıklarıyla vermiştir (Öztürk 2014: 5). Bu bakımdan Kowalski'nin çalışması, Karay sözlüğüne katkı sağlayan bir eserdir.

Karayca üzerine hazırlanmış en kapsamlı sözlük olan ve 1974 yılında yayınlanan *Karaimsko-Russko-Polskiy Slovar* 'Karayca-Rusça-Lehçe Sözlük', *Giriş* ve *Sözlük* bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Karayların yaşadıkları yerler, tarihi süreç içerisinde kullandıkları alfabeler ve Karay dilini oluşturma çalışmalarından bahsedilir. Eski Türkçeden izler taşıyan Karayca, bazı yabancı dillerden de kopyalama yoluyla kelime aldığı ancak kendine has dilbilgisi özellikleri olduğu anlatılır. Türk dilleri arasında Kıpçak grubu içerisinde yer alan Karaycanın ağızlarından söz edilir. Kırım Karaycasının, Kırım Tatarcasının baskısı altında kaldığı ve böylece diğer iki ağıza göre farklılığın belirgin bir şekilde görülmesi, Trakay ve Haliç Karaycası arasındaki bazı ayırt edici dil özellikleri dile getirilir. Karaycanın unutulmaya başlandığı, yok olma tehlikesinden hareketle bir sözlük hazırlanmalıydı. Bu hususta akademisyen V. A. Gordlevski, eski ve modern Karay sözcüklerini içeren kapsamlı bir sözlük hazırlanması fikrini ortaya atmıştır. Daha sonra 1945 yılında Gordlevski ile Moskova'da bir araya gelen T. Kowalski de bu fikri desteklemiş ve bu doğrultuda Krakov'da bir toplantı tertip etmiştir. Ancak Kowalski'nin ölümü ile sözlük hazırlama çalışmaları askıya alınmıştır. 1950 yılında bu konu üzerine yeniden yoğunlaşmış ve Litvanya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Başkanı Gordlevski başkanlığında Karay sözlüğünü hazırlama komisyonu kurularak Litvanya Tarihi Enstitüsü'nde toplantılar yapılmıştır. 1957 sonunda Litvanya Sovyet Bilimler Akademisi, SSCB Bilim Akademisi Dilbilim Enstitüsü'ne bağlı SSCB Edebiyat ve Dilbilim Bölümü ile birlikte ortak çalışma kararı alınmıştır. Daha sonra bu çalışmaya Polonya Bilimler Akademisi Mortgage-Oryantalizm ve Uluslararası İşbirliği de dâhil edilir. Böylece sözlük derleme çalışmaları 1958 yılında başlarken sözlüğün de üç dilde hazırlanması sonucu ortaya çıkmıştır. N.A. Baskakov, A. Zajackowski ve S. M. Szapsal (Şapşal) tarafından yayıma hazırlanan bu sözlükte yer alan 17.400 sözcük, kaynaklara uygun referansları ile birlikte aynı maddede verilmiştir. Böylece eski yazılı Karay diline ait kelimelere de yer verilirken nereden alındığı da belirtilmiştir. Ayrıca kelimelerin anlamları verilirken üzerinde özenle çalışılmıştır. Defalarca test edilen, sözlüklerde taranan kelimeler Rusça ve Lehçe karşılıklarıyla verilmiştir. Karaycada yeni kelime geliştirme yolları artık yoktur yani dil unutulmak üzereydi öyle ki Eski Karayca sözcükler neredeyse unutulmuştur. Sözlüğün hazırlanmasında genel amaçlı kullanımının yanı sıra bilimsel amacı da gözetilmiştir (Baskakov-Zajackowski-Şapşal 1974: 5-10; Öztürk 2015b: 4-5).

Bu sözlüğün bilimsel katkısı karşılaştırmalı tarihsel perspektif içinde Türk dillerini araştıran, çalışan Türk dili pratik uzmanları ve araştırmacılar için tasarlanmıştır. Bununla birlikte sözlük, leksikoloji için evrensel referans olarak da kaynak olmuştur (Öztürk 2015b: 5).

17. yüzyılda Karayların dili ve dini konusuyla yakından ilgilenen Gustaf Peringer'den sonra da Uppsala'da Karay çalışmaları devam etmiştir. Bugün de Uppsala Üniversitesi Türkologları Karay dilinin açıklaması ve belgeleri ile meşgul olmaktadır. Türk Dilleri profesoru Éva Á. Csató, hem Litvanya'daki Karayların hem de Ukrayna'daki Haliç Karaylarının konuşma dilinin belgelerini düzenlemiştir. Onun, son tam teşekküllü konuşucularından hazırladığı kayıtlar, Leipzig'deki *Tehlike Altındaki Diller Arşivi* (LELA)'nde muhafaza edilmektedir. Éva Á. Csató bir proje kapsamında, antropolog Prof. Dr. David Nathan ile birlikte Trakay'da derlemeler yaparak Karaylar ile ilgili olarak birtakım dokümanlar ortaya koymuşlardır. *Karaim Cd* olarak hazırlanan bu çalışmada Karayca sözcükler

İngilizce karşılıklarıyla verilmektedir. Ayrıca Csató, Karayca sözcükleri Rusça karşılıklarıyla da yayınlamıştır (Öztürk 2015b: 5-6).

2006 yılında Kebikeç Yayınları arasında yayınlanan *Karaycanın Kısa Söz Varlığı* (Karayca-Türkçe Kısa Sözlük) adlı çalışmasında Tülay Çulha, Karayca sözcükleri Türkçe karşılıkları ile vermiştir. Bunun yanı sıra alıntı sözcüklerin de hangi dilden alındıklarını belirtmiştir. Bu çalışması ile Çulha, Türkiye’de Karay sözlükçülüğü üzerine doğrudan çalışma yapan bir araştırmacıdır. Hazırladığı sözlük ile Karaycanın kısa söz varlığını Türkiye Türkolojisine sunmuştur.

Bu sözlük çalışmaların yanı sıra, kendisi bir elektro-teknoloji uzmanı aynı zamanda amatör sözlük yazarı ve 2009-2011 yılları arasında Trakay Karaylarının cemaat liderliğini de yapan Markas Lavrinovičius (1938-2011), 2007 yılında Trakay’da, Karayca sözcüklerin Rusça karşılıklarını verdiği *Russko-karaimskii Slovar* adlı bir deneme mahiyetinde sözlük yayımlamıştır (Kizilov 2015: 443-444). Abdülkadir Öztürk (2015) tarafından *Karay Türkçesinin Tarihî ve Çağdaş Kıpçak Türkçesiyle Karşılaştırmalı Söz Varlığı-Fil* adlı doktora tezi de Karay Türkçesinin fiil söz varlığını ortaya koymasından Karay leksikolojisine katkı sağlayan bir çalışmadır.

Sonuç

Sözlük çalışmaları Eskiçağ dönemlerinden itibaren bir gereksinim olarak ortaya çıkmış ve dünyada yaşayan dillerin anlaşılabilirliğini sağlayan, diğer diller ile etkileşimini ortaya koyan, o dilin söz varlığını kayıt altına alan önemli bir çalışma alanıdır. Leksikoloji terimi ile literatüre yerleşmiş bu alanın gerekliliğinin ve öneminin her zaman canlılığını koruyor olması bakımından bilim dünyasını yeni ve farklı yöntemler ile çalışmalar yapılması sonucuna götürmüştür. Sözlükçülük çalışmalarına bakıldığında sözlükçülüğün bir standart yöntemi yoktur. 19. yüzyıldan sonra çok dilli sözlük çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Bu çok dilli sözlük çalışmaları içerisinde karşılaştırmalı sözlük çalışmaları bugün yetersiz kalmaktadır. Özellikle dillerin çeşitlendiği, yöresel şive ve ağızlara ayrıldığı, tarihi ve çağdaş kullanımlarına göre farklılaşmaların görüldüğü gerçeği düşünüldüğünde karşılaştırmalı sözlük çalışmalarının artması ve bu alandaki eksikliğin doldurulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Dil, nüfus ve sosyal yaşam, kültürel aktarım, ekonomik düzey ve siyasi sonuçlar gibi pek çok etken ile yakından ilişkilidir. Kimi diller bu etkenlerden zarar görmeyip varlığını korurken, kimi diller de bu etkenlerin baskısı altında kaybolup giderler. Günümüzde tehlike altındaki dillerin korunmasına yönelik destekleyici bazı çalışmalar yapılmaktadır. Tehlike altındaki dillerden birisi de Karaycadır. Değişik coğrafyalarda, farklı inanca sahip topluluklar tarafından konuşulan Türk dilleri, tarihî dokusunu korumakla birlikte farklı diller ile etkileşimini de devam ettirmektedir. Eski Türkçe izlerini halen koruyan ancak Slav dillerinin etkisine çok direnemeyen ve konuşucusu azalan Karayca ile ilgili olarak destekleyici çalışmalara çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç duyulan bu çalışma alanlarından birisi de leksikoloji çalışmalarıdır. Bu makalede Karayca üzerine hazırlanan sözlük çalışmalarından bahsedilmiştir. Bugüne kadar hazırlanmış en kapsamlı sözlük, Karayca-Rusça-Lehçe Sözlük’tür. Bu sözlükte Kırım, Trakay ve Haliç Karaycılarının sözcükler yer almakla birlikte eski Karaycadan tespit edilen sözcüklere de yer verilmiştir.

Karaycanın konuşurluğunu canlandırmak, bu dilin yaşamasını sağlamak için günlük hayatta tercih edilen sözcüklerden hareketle sözlük çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar arasında tarihî ve çağdaş dönemlerine yönelik karşılaştırmalara da yer verilerek sözcük dağarcığının genişlemesini sağlamak çok önemlidir.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Haluk (2010), “Sözlük Bilimi ve Sözlükçülük”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 698, s. 162-169.
- Aksan, Doğan (1990), *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay., Ankara.
- Aksan, Doğan (1998), “Türklerde Sözlükçülük”, *Kebikeç*, S. 6, s. 115-118.
- Baskakov, N. A.-Zajaczkowki, A., Szapsal, S. M. (1974), *Karaimsko-Russko-Polskiy Slovar*, Moskva.
- Csató, Éva Á. (1998), “Das gesprochene Halitsch-Karaimisch”, *Bahşi Ögdisi. Klaus Röhrborn Armağanı*, (haz.) J. P. Laut-M. Ölmez, Freiburg/İstanbul.
- Csató, Éva Á. (2002), “The Karaim Language in Halych”, In: Novočaško, L. - Fedoruk, O. - Beregovskij, O. (eds.), *Halych Karaim: History and Culture*, Lviv-Halych, 135-139.
- Csató, Éva Á.-Nathan, David (2002), *Spoken Karaim, Multimedia CD-Room*.

- Csató, Éva Á. (2008), "Karaim Studies At Uppsala", *Orientalia Suecana*, LVII, Uppsala.
- Csató, Éva Á. (2011), "Report on an Uppsala workshop on Karaim studies", *Turkic Languages*, Volume 14, Number 2.
- Cumakunova, Güلزura (2011), "Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4., s. 15-30.
- Çulha, Tülay (2006), *Karaycanın Kısa Sözcüğü (Karayca-Türkçe Kısa Sözlük)*, Kebikeç Yay., İstanbul.
- Kizilov, Mikhail (2015), *The Sons of Scripture-The Karaites in Poland and Lithuania in the Twentieth Century*, De Gruyter Open, Warsaw-Poland.
- Ölmez, Mehmet (1994), "Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü", *Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*, Ankara: Dil Derneği Yayınları, s. 88-100.
- Özkan, Nevzat (2007), *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yay., Ankara.
- Öztürk, Abdülkadir (2014), 'Türk Dilinin Kaybolmaya Yüz Tutmuş Bir Lehçesi: Karay Türkçesi', *Çağdaş Türk Lehçeleri Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi, (basılmamış bildiri).
- Öztürk, Abdülkadir (2015a), "Karay Yazı Dili", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, S. 1., s. 61-70.
- Öztürk, Abdülkadir (2015b), *Karay Türkçesinin Tarihî ve Çağdaş Kıpçak Türkçesiyle Karşılaştırmalı Söz Varlığı-Fiil*, basılmamış doktora tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Abdülkadir (2015c), "Karaycadaki Alıntı Kelimeler", *Gazi Türkiyat*, Bahar 2015/16, s. 143-164.
- Toker, Mustafa (2003), "W. Radloff'un 'Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Tatar Türkçesine Ait Kelimeler Üzerinde Genel Bir Değerlendirme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, Konya, s. 17-47.
- Vardar, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

